

Voyant ima pripomočke za vrsto jezikov, za slovenščino pa žal ne. Da bi dobili besedni oblak polnopomenski besed, je treba prazne besede (ang. *stopwords*) za slovenščino naložiti ročno. [Seznam praznih besed](#) sem za take namene pred leti postavil na Wikiverzo. Iz besednega oblaka razbiram, da na seznamu manjka veznik *ampak*, odveč je tudi mašilo *seveda*. Besedni oblak mi je sporočil, da opazno prepogosto uporabljam ti dve besedi in razkril moj miselni vzorec. Ker mi je mar za slog in ker se skušam izraznim maniram izogibati, sem se sprehodil skozi besedilo in zmanjšal njuno pogostnost. Z izločitvijo dodatnih praznih besed je Voyant drugič narisal ustrežnejši besedni oblak, ki pa za popraviljanje sloga ni več uporaben.

Še vedno se igramo z besedilom. Popolarnemu ChatGPT-ju sem naročil, naj predavanje povzame in napravi **izvleček** v desetih vrsticah, pa se mi je uprl, češ da je besedilo predolgo, in me usmeril k svoji plačljivi varianti, ki bi opravila nalogo za denar. Ker spadam med ljudi, ki neradi odštevajo denar za spletno ponudbo, sem se razgledal po konkurenci. Generatorja izvlečkov za slovenščino nisem našel, naletel sem samo na angleškega. Pa naj mi stroj napravi najprej angleški izvleček. V ta namen sem moral predavanje prej prevesti v angleščino. Nalogo sem namenil **prevajalniku** Deepl. Spet ni šlo na prvo žogo oziroma v enem zamahu. Ker so zastoj samo prevodi besedil v obsegu 5000 znakov, sem besedilo razdelil na štiri kose, ki jih je Deepl použil drugega za drugim. Iz angleškega prevoda članka je [generator izvlečkov](#) zdaj lahko izdelal angleški izvleček.

The digitisation of everything that existed before (dictionaries, catalogues and other databases, libraries, archives, encyclopaedias, lexicons, etc.) and new tools for texts (spellers, translators) have become part of the conditions for cultural survival and emancipation, and have become an indicator of linguistic sophistication. We have been very active on Wikivir, which we have chosen as a repository for digitised and edited Slovenian fiction. The Wikiuniversum is growing and becoming really useful and at the same time likeable thanks to Wikipodata and the Collection. When the convoluted Slovenian copyright law decides to shorten copyright protection from the current 70 years after the death of the author to the former 50, or at least decides on the freedom of panorama, freeing the publication of recordings of copyright works and cultural heritage in public places, our professional writing will be more picturesque and attractive. The spatial turn called into life the collections on the public interactive map Geopedia: birthplaces of the historical novel, literary monuments, literary routes and, outside the narrow circle of the literary profession, a collection of partisan monuments.

Izdelek se zdi kar spodoben, vsekakor je boljši od marsikaterega izvlečka, ki ga dobim v roke kot urednik prestižne domače literarnovedne in jezikoslovne *Slavistične revije*, manjka pa mu koherentnost. V zadnji povedi je program samovoljno združil rojstne kraje slovenskih književnikov in dogajališča zgodovinskega romana v čudno novotvorbo: rojstne kraje slovenskih zgodovinskih romanov. Tudi tega še ne ve, da so Wikipodatki v angleščini *Wikidata* in da je Zbirka v angleščini *Wikimedia Commons*. Pomanjkljivosti sem ročno popravil. Ah, preveč sem zaupal generatorju povzetkov, šele na koncu sem opazil, da se mu moji zaključni stavki niso zdeli dovolj tehtni, čeprav je ravno v njih srž sporočila. Ročno sem z njimi dopolnil izvleček.

Nato sem ukazal Deeplu, naj angleški izvleček prevede nazaj v slovenščino. Na prevod nisem imel večjih pripomb, šlo je brez komičnih napak, iz kakršnih smo se še nedavno norčevali pri

vzratnem prevajanju, moji drobni ročni posegi so bili le še slogovne narave. Presenetilo me je, da gre prevajalniku bolj za avtohtono (»kleno«) slovenščino kot meni naravnemu govorniku: v izvorniku sem uporabil besedo *indikator*, prevajalnik je tujko poslovenil v *pokazatelj*. Prevajalniki strokovnim piscem močno koristijo, saj nalogo opravijo bolje kot povprečni priučeni govorec tujega jezika. Preveriti moramo samo, ali na kakem mestu zaradi premalo jasnega izvornika ni prišlo do napačnega razumevanja. Sicer pa program sam opozori na kritična mesta in prosi za pojasnila. Prevod skratka ne koristi le tujemu bralcu, prav pride tudi avtorju pri optimiranju izvirnega sporočila.

Ročni dodatki so napravili slovenski izveček za tretjino predolg. Ne bom več prosil digitalnih pomočnikov za krajšanje, hitreje in ustrežnejše bo, če se krajšanja lotim sam; v krajšanju sem se izuril pri seminarskem delu za Wikipedijo. Desetvrstični rezultat, plod sodelovanja človeka in stroja, stoji zdaj v glavi objavljenega predavanja. Deepl in Googlov prevajalnik sem vpregel še v prevod čistopisnega izvečka v angleški *abstract*. Mikalo me je, da bi prevod oddal v tisk skupaj s predavanjem, a sem se zadržal in strojna prevoda ohranil zase, da ju bom lahko primerjal z izdelkom profesionalnega živega prevajalca, ki stoji v glavi takoj za slovenskim izvečkom. Zanimivo bo videti, kako hitro na tem področju kopnijo razlike med človekom in strojem in kako se izdelki prevajalnikov slogovno razlikujejo med seboj.

Predavateljem na SSJLK je naročeno, da predavanje opremimo s petimi **ključnimi besedami**. Po spletu sem iskal orodje, ki bi ključne besede generiralo namesto mene, pa sem obupal: ali niso za slovenščino ali so plačljiva ali pa jih spremlja toliko oglasov, da človek izgubi veselje. Ključne besede, zapisane pod izvečkom na natisu predavanja, sem bil prisiljen napraviti sam. Mogoče bomo take »človeške dele besedila« v prihodnosti opremljali z oznako *home made* oziroma ročno delo.

Kaj če bi zbolel in ne bi mogel v predavalnico? Iz izkušnje zadnjih dveh covidskih let vemo, da se iz takih zadreg rešimo z uporabo **spletne učilnice** ali spletne konference. Pognal bi Zoom ali kakšno podobno orodje za predavanje po spletu. In če bi bolezen napadla moje glasilke? V tem primeru bi zaprosil za kodo **sintetizatorja govora eBralec**, ki je pod posebnimi pogoji zastoj na voljo na spletišču Knjižnice slepih in slabovidnih, in mu naročil, da prebere predavanje namesto mene. Mogoče je kaj boljši od alternative Govornik.eu, ki vsaj na mojem zastarelem računalniku **ni ravno poslušljiva**.

Je med poslušalci kdo slep in bi ga želel v brajici? Sam bo najbolje vedel, kako ga konvertirati in natisniti. Ampak prej sem ga moral seveda **postaviti nekam na splet**. Možnosti je veliko, Academia.edu, ResearchGate, repozitorij UL, druga inštitucionalna ali zasebna zakupljena spletišča ... Sam zadnja leta svoja besedila nalagam na Wikiverzo, kjer jih lahko najhitreje ažuriram in se nadejam, da trajno ostanejo.

Naslov sem zaradi hitrejšega iskanja skrajšal na prvo polovico. Predavanje lahko odpre vsakdo, kadarkoli, od koderkoli, prijavljen ali anonimno. Lahko tudi poseže vanj tako, da kaj popravi ali dopolni, bodisi v obliki komentarja na pogovorni strani, v obliki opombe na dnu besedila ali pa kar neposredno v besedilu. Samo klikniti je treba na zavihek *Uredi* in po intervenciji na zavihek *Shrani spremembe*. Če bo ta *kdorkoli* počel nagajivosti ali neumnosti, jih bom z eno potezo razveljavil, in če še ne bo dal miru, bom blokiral posege z njegovega naslova. Toda zakaj bi se kdo z zlim namenom spravljal ravnoma na tole predavanje, če pa od leta 2006, odkar sem na wikijih, torej 17 let, ni bilo

The screenshot shows the Wikiverza website interface. At the top right, there are navigation links: Hladnik, Pogovor, Nastavitve, Preizkusne možnosti, Spisek nazorov, Prispevki, and Odjava. Below these are search and utility buttons: Preberi, Uredi, Zgodovina, and a search bar with the text 'Iskanje v Wikiverza'. The main title of the article is 'Na spletu živel sam boš večno'. The article text discusses digitalization, open access, and the author's experience with Wikiverza. A photo of the author, Miran Hladnik, is shown next to the article title. The author's name and the article title are repeated below the photo.

Slika 2: Posnetek prve strani predavanja na Wikiverzi

vandalizirano nobeno moje besedilo. Da bo predavanje lažje najti, sem ga uvrstil v Wikiverzino kazalo svojih spisov pod naslov [Objave: Miran Hladnik](#).

Zgolj postavitev besedila na splet ne zadošča, če si želimo bralcev in odmeva ali celo diskusije. Google ga bo sicer uvrstil v svoja kazala, ampak težko si predstavljam, da bi šel kdo v iskalno polje tipkat tak čuden naslov. K branju sem pred korekturami povabil strokovno javnost, v upanju na komentar, dopolnilo informacij ali vsaj kak popravek pravopisne napake oziroma zatipkanin. O objavah obveščam prek strokovnega **diskusijskega foruma** (skromneje novičnika) [SlovLit](#). Ta literarnovedni, jezikoslovni in digitalnohumanistični stenčas je na svetu od konca leta 1999, vsako leto se na njem nabere kakih tisoč sporočil, ki jih po troje hkrati dnevno razpošiljam 1700 naročnikom.

[SlovLit] Na spletu živel sam boš večno –

Miran Hladnik hladnikmiran@gmail.com

Pon Apr 10 14:37:47 CEST 2023

https://sl.wikiversity.org/wiki/Na_spletu_živel_sam_boš_večno – M. Hladnik: Na spletu živel sam boš večno ali Slovenska književnost in digitalni svetovi. Predobjava predavanja za SSJLK 2023. Wikiverza.

Prosim za kritično branje in pripombe na ta samonanašalni prispevek. – miran

Objava na Wikiverzi se zdi za predavanja, ki jih na spletu objavi tudi organizator Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik in povrh obogati še z videoposnetkom, na prvi pogled odveč. Prav pride, kadar je naročnik omejen z obsegom, avtor pa se je razpisal in se mu zdi škoda besedilo krajšati. Takrat se spletni objavi razlikujeta. Vzporedna objava oziroma predobjava na Wikiverzi avtorju omogoči vnos popravkov pred dokončno oddajo in tudi po objavi.

* * *

Napočil je čas za predavanje. Naslov zanj sem si sposodil pri Aškercu, ki je v antologijski pesmi *Čaša nesmrtnosti* v svoji prvi pesniški zbirki *Balade in romance* 1890 zapisal verz »v delih svojih živel sam boš večno« in s tem ponovil podobna spoznanja predhodnikov, ki jih je mučila skrb, kaj bo ostalo za njimi. Fantazma puščanja sledov v kulturi usmerja življenje izobražencev v boleči opoziciji z zavestjo, da smo od danes do jutri, »ko listje smo, ki z vetrom leta« (Alojz Gradnik, Moli-*tev beguncev*), da zidamo na pesku. Brez zapisanih ali kako drugače shranjenih dokumentov našega bivanja in mujanja ne bi bilo ne kulture in ne civilizacije.

Aškerc je z »deli svojimi« mislil na knjižno in revijalno objavljene pesmi, morda tudi na one v rokopisu, v vsakem primeru na dela na papirju. Ko sam pomislim na svoja dela, npr. na tole predavanje, papirnata podlaga ni več v prvem planu, ampak je moja glavna skrb, kako zagotoviti njihovo trajno digitalno eksistenco; iztis na papirju je ena od možnih pojavnih oblik besedila, in sicer manj uporabna oblika. Natisnjena dela zbiramo in hranimo iz navade in iz ljubezni, uporabljamo pa raje tista v digitalni obliki: po njih iščemo, jih predelujemo, konvertiramo, prevajamo ... Dokaz? Zadnjič sem v dar ponudil prgišče zanimivih strokovnih knjig, pa se je med 1700 prejemniki oglasa odzvala samo ena oseba z željo po eni knjigi. Čeprav se radi pridušamo, kako je samo tiskana knjiga tista prava knjiga, v praksi do njih nismo več sentimentalni.

Ima kdo občutek, da za fiksiranje svojih spoznanj, za hrambo svojih del izbiramo vedno manj zanesljive materiale? Najtrajnejše se nam morda zdi, kar je vklesano v kamen (nagrobnik), na drugo mesto bi dali knjigo, potem šele sodobne digitalne zapise, brez katerih bi se civilizacija ustavila. Obstojnosti slednjih še ni bilo mogoče primerjati s predhodnimi, katerih trajnost se je merila v stoletjih in tisočletjih, vendar iz izkušnje vemo, kako hitro se v nič lahko izgubi delo, če ga nismo shranili v več kopijah.

V tolažbo je treba dodati, da se tudi materiali, ki jim pripisujemo trdoživost, ne obnesejo vedno najbolje. Kot popisovalec partizanskih spomenikov vidim, kako že v nekaj desetletjih postanejo neberljivi v kamen vklesani napisi, izpostavljeni vremenu; nagrobnike, ki jim je vreme prizaneslo, pa komunalna služba brez milosti odstrani, ko svojci nehajo plačevati grobarino. Najbolj so uničeno izpostavljena obeležja iz barvnih kovin: slej ko prej jih ukrade, razreže in na odpadu unovči kak lokalni zbiralec starega železja. Sicer pa nimamo dosti izbire: če nočemo biti čudaški, če smo dejavni člen skupnosti, potem bomo svoja dela, dokumentacijo in komunikacijo, preselili v elektronski medij in jih tam tudi ustvarjali: tekste, slike, pisma, pogovore, predavanja ...

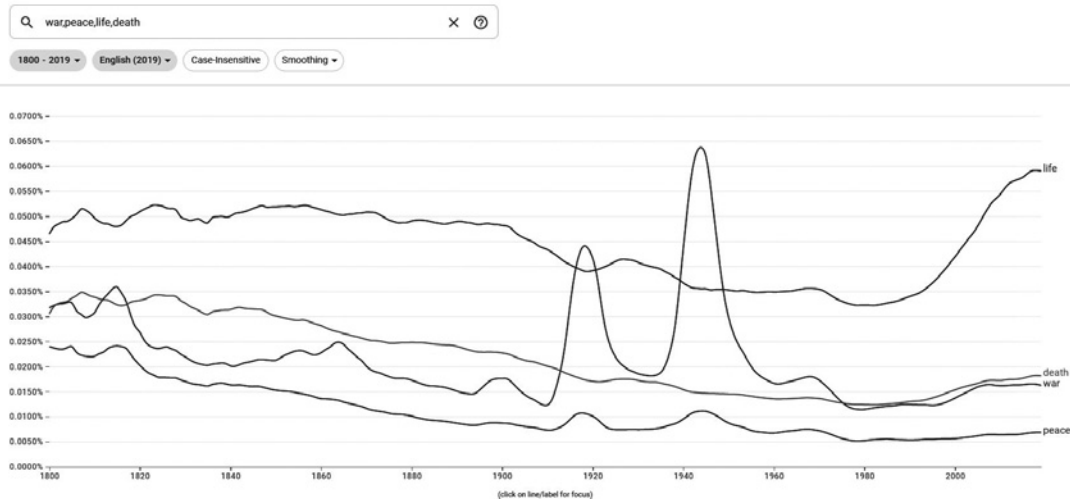
Spremembe, skozi katere gre civilizacija, nekateri navdušeno označujejo z besedami revolucija in paradigmatični zasuk, drugi pa jih poskušajo omalovažujoče zvesti na poznano. Sam sem bliže prvim kot drugim, vendar nimam namena zavzemati strani. Samo povzel bom nekaj radikalnih sprememb v zvezi z besedili, sprememb, ki jih vse premalo reflektiramo. Besedilo izgublja status zaključenega individualnega avtorskega izdelka: vsakdo lahko posega vanj in ga spreminja, besedilo ni več fakt, temveč je proces. Prek hiperpovezav prestopa svoje meje in se sprijema z drugimi besedili. Stran z besedilom ni več pokončna kot v knjigah in časopisih, zdaj se prilagaja vodoravnemu formatu računalniškega zaslona. Besedila si na strani ne sledijo več od zgoraj navzdol, namesto tega se nova besedila nalagajo na vrh strani.

Med pogoje kulturnega obstanka in emancipacije se je uvrstila digitalizacija vsega, kar je obstajalo doslej (slovarji, katalogi in druge podatkovne zbirke, knjižnice, arhivi, enciklopedije, leksikoni ...). Skupaj z novimi orodji za besedila (urejevalniki, črkovalniki, prevajalniki, generatorji besedil) so digitalizirana dela postala indikator jezikovne razvitosti. Ob strani puščam jezikoslovni segment digitalnega gradiva in orodij, poročal bom o tem, kako močno smo doslej razpapirili literarno vedo. Otipljivo naj to prikažem z opisom snovanja literarnozgodovinskega članka, ki se precej razlikuje od pisanja nekoč.

Domala vsako moje raziskovanje, pisanje in seminarsko delo se začne s **slovenskim bibliografskim sistemom Cobiss**, ki je katalog vseh slovenskih knjižnic in hkrati slovenska bibliografija. Ker njegovi začetki sovpadajo z začetki računalništva, je na videz antikvaren, vendar tudi dovolj robusten za dnevno uporabo. Ukaz $la=slv$ and $lc=a$ and $py=1981$ oziroma $la=slv$ and $dc=821.163.6-311^*$ and $py=1981$ npr. na zaslon naniza vse romane v slovenščini, izšle leta 1981.

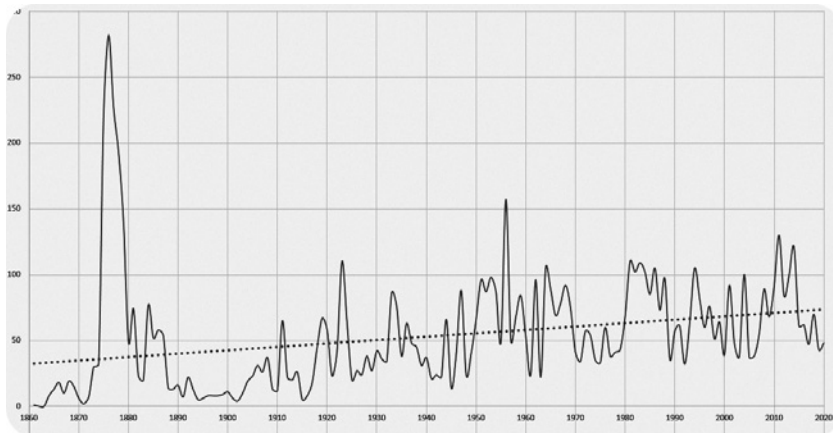
Drugi neobhodni vir je **Digitalna knjižnica Slovenije** (dLib), brez nje si resnega strokovnega dela ne predstavljam več. dLib s sistematično digitalizacijo starih publikacij in rokopisov skrbi, da imamo pri redakcijskih projektih na Wikiviru vedno dovolj gradiva. Med pobožne želje spada pričakovanje, da rezultatov poizvedbe ne pokaže zgolj v seznamski oziroma tabelarni obliki, ampak da jih zariše na časovno os podobno, kot to za velike jezike počne Googlov Ngram Viewer.

Google Books Ngram Viewer

Slika 3: Dinamika izrazov *war*, *peace*, *life*, *death* v Googlovem Ngram Viewerju¹

¹ Vojno imamo ljudje na jeziku dvakrat pogosteje kot mir. Nenavadno je, da pa v paru smrt : življenje prevladuje življenje, kar bi si lahko razložili, kot da bi si civilizacija, ki ji pripadamo, domišljala, da za življenje lahko poskrbi bolje z vojno kot z mirom, čeprav vojna v prvi vrsti prinaša uničenje, trpljenje in smrt. Smrt se je ta civilizacija naučila perverzno dojemati kot primarno vezivo skupnosti: več ko umre ljudi za neko skupnost, trdnejša se ta zdi, bolj zavezuje posameznika v službo skupnosti.

Slika 4: Omembe Josipa Jurčiča v dLibu; za grafikon je bilo treba zadetke po letih ročno vnesti v Excelovo tabelo

Wikipedije kot najbolj poznane med sestrskimi spletišči neprofitne organizacije Wikimedia ne umeščam med vire, štejem jo namreč med ciljne prostore. Literarnovedno raziskovanje se odvija z mislijo na zgled enciklopedično jedrnate informacije, ki ji ustreza format wikipedijskega gesla, to je kratkega ali preglednega strokovnega članka. Slovenistična literarna veda je razmeroma dobro prisotna na Wikipediji, gesla zanjo so sprva sestavljali računalničarji (geslo o Francetu Prešernu npr. neki Plp~slwiki, potem romanm, za katerega vem, da je Roman Maurer, in xJaM, kakor se podpisuje Jani Melik), od 2006 dalje pa so nastajala pri projektih popisa domačih literarnih zgodovinarjev, slovenskih romanov, dram in kazal strokovnih knjig, domačih in tujih pisateljev, terminologije, inštitucij itn. Letos pri predmetu [Strokovno pisanje](#) nastajajo »ženska gesla« (Alma Vivoda, Danica Ručigaj, Vladka Tucovič, Emma Orczy, Ines Cergol), ob njih pa še gesla pisatelj v senci, inteligenca, rokopisna kultura, Mathias Sandorf, Giovanni Maver itn.

Močno smo dejavni na **Wikiviru**, ki smo si ga izbrali za skladišče digitaliziranega in redigiranega slovenskega leposlovja; o Wikiviru sem na SSJLK govoril lani. Začetna naloga za slovenističnega bruca je postavitve kratkega starega leposlovnega feljtona na Wikivir in njegova ureditev. Ministrstvo za kulturo z letno subvencijo 7000 evrov podpira dodatno, zunajšolsko študentsko delo za Wikivir, dva milijona besed na leto. V zadnjih 15 letih smo postavili 16.000 besedil 1000 avtorjev v skupnem obsegu 30 milijonov besed. Na spletu je domala vsa slovenska šolska literarna klasika v javni lasti, pa tudi rokopisi, variante besedil in prevodi. Primerjalno je slovenščina med 73 jeziki s svojim Wikivrom po številu uporabnikov precej visoko.

Wikiuniverzum postaja znanstveno uporaben zaradi **Wikipodatkov**. Wikipodatke smo v magistrskem seminarju uporabili pri oblikovanju obsežnih seznamov osebnosti po slovenskih občinah, razvrščenih po dejavnostih, po katerih so poznane. V tem trenutku moram kot računalniški analfabet za skript, ki naj mi na zaslonu izpiše npr. vse štajerske književnike, ki so bili med drugo svetovno

vojno izgnani iz Tretjega rajha, poslani v koncentracijska taborišča v Rajhu ali bili ustreljeni, prositi wikipedistko Pinky (to je vzdevek računalničarke Vere Pelhan), v prihodnosti bom poizvedbe verjetno naročal kakemu wikibotu ali literarnozgodovinskemu GPT-ju.

Wikiuniverzum je simpatičen zaradi svoje slikovitosti. **Zbirka večpredstavnostnega gradiva** (Wikimedia Commons), iz katere zajemajo wikiprojekti v vseh jezikih, obsega trenutno blizu 100 milijonov dokumentov, objavljenih pod licenco CC, tj. prosto uporabnih za kakršenkoli namen. Gre za posnetke, ki jih dobri ljudje nalagamo vanjo in s tem odstopamo v javno last, bodisi za staro slikovno gradivo, ki ga ne bremenijo več avtorskopravne omejitve. S stališča javne kulturne blaginje je naravnost nezaslišano in nespodobno, da namesto skrajšanja avtorskopravne zaščite s sedanjih 70 let po smrti avtorja na nekdanjih 50 let nekateri predlagajo njeno podaljšanje. Slovenijo dodatno bremeni, ker ne pozna svobode panorame, to je pravice objavljanja posnetkov avtorskih del na javnih mestih. Držimo pesti in delujmo za sprostitev avtorske zakonodaje v interesu javnosti.

Izhodiščno spletišče za moja predavanja in seminarje je **Wikiverza**. Ta univerzitetni wiki ima (za razliko od več kot 300 wikipedijskih jezikov) samo 17 jezikov, [slovenščina je po številu datotek na petem mestu](#).

Na Wikiverzi iz tedna v teden oblikujemo vsebine urnikov, študenti tu vodijo vsak svoj študijski dnevnik, delajo domače naloge, na pogovorne strani zapisujemo spoznanja in dogovore, tu kot v peskovniku koncipiram članke za objavo na resnejši sestri Wikipediji.

Slika 5: Savinškov kip Juliusa Kugyja v Trenti je v Zbirki po zaslugi fotografov iz držav s svobodo panorame; če bi kip slikal Slovenec, bi ga zaradi kršitve copyrighta hitro izbrisali

Urniki [uredi]

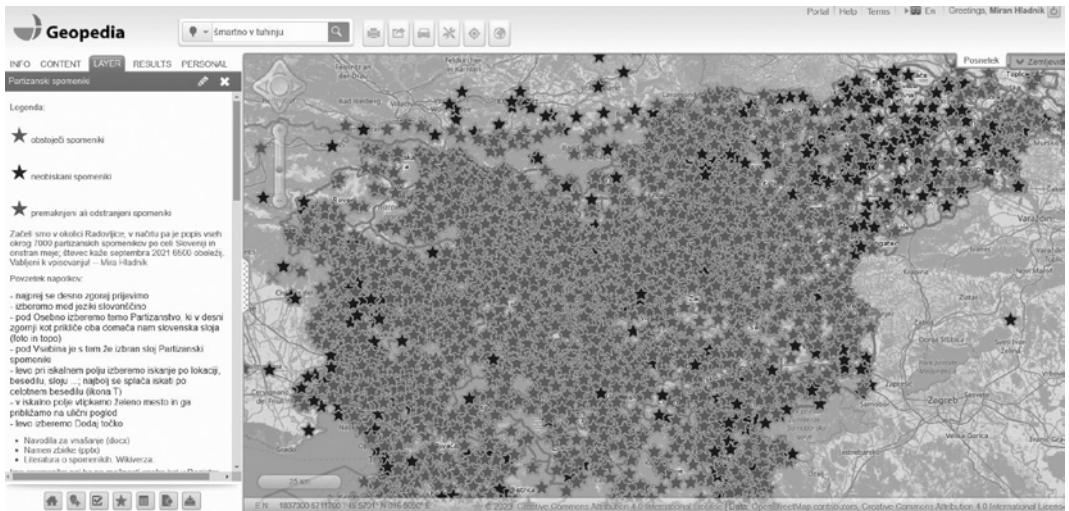
Ob petkih 8.50–10.20 v predavalnici # 2 v pritličju.

Vaše urejanje je objavljeno.

- 7. 10. 2022 Razdelitev nalog in zgled iskanja po virih; do naslednjic umesti izbrano temo na urnik
- 14. 10. zgled za iskanje virov in literarnem delu
- 21. 10. Lela B. Njatin: Nestrpnost: Roman (1987) na Wikipediji -- Hladnik skupaj z razredom | Sara Janša
- 28. 10. odpade zaradi bolezni
- 4. 11. Mimi Malenšek: Zlati roj: Roman o Janši (1988), nalaganje slike naslovnice -- Sara Janša ✓ Ok | Marjan Rožanc: Indijanska zima (1989) | Indijanska zima na Wikiverzi -- Eva Korenjak pp ~~šnd-omeniti-nazorako-polemiko-zaredi-erotike~~ ✓ Ok
- 11. 11. Ferdo Godina: Nada, vrni se: Roman (1988) -- Ajda - Lea Jakše
- 18. 11. Branko Hofman: Noč do jutra: Roman (1981) -- Žana Uršič pp šnd
- 25. 11. Tomo Rebolj: Vražji glas: Triler (1989) -- Daša Horvat ✓ Ok
- 2. 12. Vanja Forjančič: V sencih sojenic Roman (1989) V sencih sojenic na Wikiverzi -- Eva Poljanec
- 9. 12. Jani Virk: Raheia (1989) | Raheia na Wikiverzi | Raheia -- Dora Dospot pp > ✓ Ok
- 16. 12. odpade zaradi bolezni
- 23. 12. nadomeščanje: Vlado Žabot: Stari Pili: Roman (1989) -- Nika Boršič ✓ Ok
- 6. 1. 2023 Anton Ingolič: Poslavljanje: Roman (1989), Poslavljanje na Wikiverzi -- Sara Žmavc pp šnd pp ✓ Ok
- 13. 1. Ferdo Godina: Ko so cvetele marelice: Roman (1981) -- Mija Kramar pp
- Ivan Dolenc: Za dolar človečnosti -- Ines Semenič

Slika 6: Urnik pri predmetu Uvod v študij slovenske književnosti na Wikiverzi

Spletna literarna veda se od papirnatih razlikuje po teži, ki jo pripisuje podatkovnim zbirkam. Podatkovne zbirke prispevajo k seznamski organizaciji gradiva namesto tradicionalni zgodbeni in k izčrpnosti oziroma vseobsežnosti namesto tradicionalne selektivnosti. Status zbirke imajo že omenjena spletišča Cobiss in dLib pa tudi slovarji in jezikoslovni korpusi, v ožjem smislu pa gre za katalog starih diplomskih nalog, zbirko študentskih zaključnih izdelkov s polnimi besedili, zbirko kmečke povesti, zgodovinskega romana, v delu je zbirka NOB-poezije. Prostorski obrat je poklical v življenje zbirke na javnem **interaktivnem zemljevidu Geopediji**: rojstnih krajev slovenskih književnikov, dogajališč zgodovinskega romana, literarnih spomenikov, literarnih poti in zunaj literarne stroke zbirke partizanskih spomenikov. Zbirke, katalogi, kazala, sezname ipd. so obstajali sicer že v predračunalniških časih, danes pa so sinonim za digitalno, saj so zaradi velikega obsega funkcionalni samo v računalniški obliki in si jih na papirju ne znamo več predstavljati.

Slika 7: Zbirka 7600 partizanskih spomenikov na Geopediji

Zadnje mesece je bila vroča tema na forumu Slovlit **umetnointeligenčni program ChatGPT**. V seminarju smo mu optimistično naročali, naj nam kar on sestavi gesla za Wikipedijo. Naj o njem ponovim, kar sem sredi marca 2023 zapisal na forumu:

ChatGPT je študentko [Anabel] vztrajno zavajal z izmišljenimi referencami, zato popravljam svoje stališče, da gre za začetniške napake programa, ki jih bo z učenjem odpravil. Ker ni prav nobenega razloga, da si ne bi postregel s Cobissom, dLibom, spletnimi brskalniki in zbirkami in general veljavnih odgovorov, se vzbuja občutek, da se iz uporabnikovih potreb norčuje. Ne bom špekuliral, ali to počne po modrosti programerjev ali že po svoji pameti, dejstvo je, da si s ChatGPT-jem Anabel ni mogla dosti pomagati, pa tudi drugi seminaristi z drugimi temami ne. Učiteljem se torej vsaj za zdaj ni treba bati, da jih bo učenec

prevaral s strojnim izdelkom. Vsekakor pa bo moral najprej preveriti eno ali dve učenčevi referenci v dobrem starem Cobissu. Najbolj verjetno se mi zdi, da je računalnik ponotranjil splošno stališče dijakov, študentov in tudi nekaterih narejenih akademskih piscev, ki jih ne žene naivna radovednost in želja po objektivnem spoznanju, temveč je njihov cilj sprejeta oz. objavljena razprava, ki s formatom, slogom in aparatom priča, da spada v znanost, kaj sporoča in kako se to ujema z dosedanjimi spoznanji, pa je drugotnega pomena. Marsikomu se zdi, da je postal del akademske scene, ko se je priučil znanstvenemu slogu izražanja in citiranja; tudi računalnik se opravičuje, da je dal napačne reference samo za zgled, kako naj bo videti referenciranje. Temu kajpak ni mogoče reči znanost, temu se reče, da se gremo znanosti. Prav nič nisem hud na ChatGPT, saj se ne pretvarja in že s svojim imenom, ki je v prevodu kramljalik ali klepetalnik, in z opisom »velejezikovni model« [ang. *large language model*] razločno sporoča, kam spada in kakšen je njegov domet. Fascinira nas s spretnostjo izražanja, za vsebinske naloge in za enciklopedično relevantne izdelke pa bo treba počakati na robota z drugačnim imenom. Občutek imam, da ne bo treba dolgo čakati. (Re: ChatGPT, *SlovLit* 16. 3. 2023) In žalostno dodajam, da bo treba njegove kvalitetne storitve najbrž plačati.

Ne zdi se mi potrebno tehtati, ali so tehnološke inovacije, ki jih prinaša čas (ob koncu prejšnjega stoletja splet, nedavno pa umetna inteligenca), prinesle v literarno vedo oziroma v humanistiko prelomne spremembe ali pomenijo le en korak naprej v smeri poznanega. Dovolj bo, če za konec še enkrat ponovim, kar sem o spremembah pod vplivom spleta razmišljal pred več kot 20 leti (Hladnik 2001). Sprememb ne dojemam kot grožnja obstoječi kulturi, ampak gledam nanje kot na priložnost. Perspektive domače literarne vede v zaslonskem času vidim 1. v njeni participativni naravi. Pisali jo bodo v sodelovalnem načinu poleg profesionalcev tudi strokovnjaki od drugod in anonimni laiki (tako kot na Wikipediji). Nobena huda fantazija ni potrebna za predvidevanje, da bodo pri pisanju pomagali stroji. Pametne stroje bomo (če bomo le ohranili svojo človečnost) nehali obravnavati kot orodja ali sužnje in bomo z njimi v ljubečem razmerju.² 2. Literarna veda bo stremela k vseobsežnosti in izčrpnosti, brez nazorsko ali kako drugače pogojene selektivnosti, kar pomeni, da bo emancipatorična. 3. Organizirala se bo v prepoznavni meri seznamsko namesto zgodbeno. 4. Kar nič ne bo zavzeta za obrambo svoje matičnosti, brez predsodkov in zahtev po avtonomnosti se bo povezovala s sosednjimi disciplinami, jezikoslovjem, kulturno zgodovino, folkloristiko itn. ter s sosednjimi umetnostnimi in komunikacijskimi praksami (publicistiko, slikarstvom, videom), vse z enim legitimnim namenom: bolje razumeti in bolje živeti. Na tej poti ji želim veliko uspeha.

Literatura

HLADNIK, Miran, 2001: Kako je ime metodi? *Slavistična revija* 49/1–2. 1–16.

2 »Morda se bomo, če bomo dobri in bomo dobro zgradili svoje stroje, lahko veselili skupaj z njimi.« (Jonah Lynch: *Letters to the Future – 2 (Artificial Intelligence)*, 21. 2. 2023).